

VOLEBNÍ PRÁVO DO PARLAMENTU PŘEDMNICHOVSKÉ REPUBLIKY A NĚKTERÉ POKUSY O JEHO REFORMU

Pavel Mates

Při zkoumání reforem volebního práva předmnichovské republiky je třeba úvodem alespoň stručně naznačit, jak vypadaly základní principy volebního práva tohoto období.

Zásady voleb byly obsaženy v ústavě z roku 1920 (tj. ustavní zákon číslo 121/1920 Sb.), podle níž byly obě komory Národního shromáždění voleny všeobecným, rovným a přímým volebním právem, s tajným hlasováním. Poslanecká snemovna měla mít 300, senát 150 členů. Podmínky výkonu aktivního a pasivního volebního práva byly různé pro poslaneckou snemovnu a senát: v prvním případě byla věková hranice stanovena na 21 let pro aktivní a 30 let pro pasivní volební právo, kdežto u senátu byl požadován věk 26 a 45 let. (§ 9 - 10, 14 ústavy z roku 1920). Různé bylo též volební období, a to u poslanecké sněmovny 6 let, u senátu 8 let. V podrobnostech odkazovala ústava na prováděcí předpisy.

Ty byly přijaty zároveň s ústavou, jako zákony číslo 123 Sb. z 29. února 1920, kterým se vydává řád volení do poslanecké sněmovny a zákon číslo 124 Sb. z téhož dne o složení a pravomoci senátu.¹⁾

Území republiky bylo pro účely voleb do poslanecké sněmovny rozděleno na 23 volebních krajů a pro volby do senátu na 13 volebních krajů, přičemž každému z nich byl určen jistý počet poslanců s ohledem na počet obyvatelstva.

Právo volit poslance měli všichni státní občané, kteří ke dni vyložení voličských seznamů překročili 21. rok věku a měli, počítajíc zpětně ke dni vyložení voličských seznamů, v některé obci nejméně 3 měsíce bydliště (§ 1 zákona číslo 123/1920 Sb.). Vyloučeny z volebního práva byly ovšem osoby, které nemohly být zapsány do voličských seznamů, tj. ti, kteří byli zbaveni práva volně nakládat s majetkem, dále

1) S těmito předpisy úzce souvisely i některé další, které se týkaly celého volebního práva u nás (např. zákon číslo 669 Sb. z 19.12.1919 o stálých seznamech voličských a zákon číslo 125 Sb. z 29.2.1920 o volebním soudě), resp. řešily některé okrajové a technické otázky.

také ti, kteří upadli do konkursu, pokud tento trval a konečně osoby zbavené volebního práva rozsudkem soudu pro takový čin, pro nějž nastávala ztráta volebního práva do obcí (§ 3 zákona číslo 663/1919 Sb.).

Pasívní volební právo do poslanecké sněmovny bylo dáno za stejných podmínek jako aktivní, s tím rozdílem, že se požadoval věk 30 let a nebyl zde požadován census pobytu, nýbrž státního občanství, a to v délce 3 let ke dni volby (§ 5 zákona číslo 123/1920 Sb.).

Každý volič byl povinen se účastnit voleb, s výjimkou zákonem stanovených případů, jakými byl např. věk vyšší než 70 let, nemoc a podobně.

Po technické stránce volby prováděly volební komise a to místní, obvodní, krajské a ústřední. Ve stručnosti byly úkoly těchto orgánů stanoveny následovně: místní volební komise sestavovaly stále seznamy voličské a dohlížely na to, aby obecní úřady dodržovaly příslušné volební předpisy. Obvodní volební komise řídily vlastní volby v obcích, kdežto krajské volební komise jednak dohlížely na to, aby kandidátní listiny měly všechny předepsané náležitosti a případně prováděly jejich úpravu a dále přidělovaly mandáty v prvním kole. Konečně ústřední volební komise, ustavená při ministerstvu vnitra rozdělovala mandáty ve II. a III. kole (§ 8 - 11 zákona 123/1920 Sb.).

Jednou z důležitých formálních podmínek účasti ve volbách, byl zápis do stálých seznamů voličských, které byly trvale vedeny v každé obci a pravidelně doplňovány.

Každý takto zapsaný volič obdržel kandidátní listiny, jež byly rozmnožené v podobě hlasovacích lístků, v nichž pak jednu vložil do obálky a vhodil do volební urny. Obvodní volební komise sečetly po ukončení voleb v obci hlasy pro jednotlivé strany a výsledek sdělily krajské volební komisi. Od počátku byla prosazována zásada, že jakékoliv škrty, doplňky a jiné zásahy do kandidátek nemají právní relevanci, což byl jeden z hlavních projevů zásady přísně vázaných kandidátských listin, která byla v buržoazní republice zavedena pro volby do všech zastupitelských orgánů.

První dělení mandátů prováděla krajské volební komise, přičemž se postupovalo podle zásad poměrného zastoupení. Mandáty, přiznané jednotlivým stranám byly přidělovány kandidátům podle pořadí, v němž byly uvedeni na kandidátce, což byl další projev přísně vázaných listin.

Zbylé mandáty, tj. neobsazené tímto způsobem, přidělovala ústřední volební komise. Druhého dělení se mohly účastnit jen ty politické strany, které dosáhly alespoň v jednom volebním kraji nejméně 20 tisíc hlasů či volebního čísla, bylo-li nižší než 20 tisíc. Mandáty se opět dělily podle zásad poměrného zastoupení s tím, že se zbylé hlasy nesčítaly za kraje, ale v rámci celé republiky.

Pokud by nebyly takto obsazeny všechny mandáty, provádělo se ještě třetí kolo, v němž se přiznával postupně jeden mandát stranám, které vykazaly při dělení v předchozím kole největší zbytek.

Úprava nepočítala s doplňovacími volbami, protože v případě uprázdnění mandátu měli automaticky nastupovat náhradníci.

V zásadě tytéž zásady platily i pro volby do senátu. Odchylnou byl vyšší cenzus věkový (tj. 26 a 45 let) i doby státního občanství, které muselo být nejméně 10 leté.

V souladu s převažujícími stanovisky marxistické právní historie, můžeme označit zmíněnou úpravu volebního práva do parlamentu za v zásadě demokratičtější než tomu bylo v období Rakousko-Uherské monarchie.²⁾

Je nepochybné, že demokratické prvky volební soustavy byly výsledkem tlaku pracujících, jemuž musela buržoazie právě v tomto období poválečné revoluční vlny ustupovat.³⁾

Nelze ovšem přehlížet skutečnost, že volební právo vykazovalo i řadu prvků, které jasně dokazovaly omezenost buržoazní demokracie. Sem je možno řadit zejména ustanovení o cenzu pobytu, která se dotýkala nejvíce pracujících, rozvržení mandátů na různé volební kraje, které vedlo k tomu, že ke zvolení poslanců bylo na různých místech státu třeba nestejného počtu hlasů a další.⁴⁾ Silně reakční ráz měla i instituce volebního soudu, jehož samotná existence narušovala svrchovanost parlamentu tím, že rozhodoval o ověřování voleb a zbavení mandátu.

Z hlediska zkoumané problematiky je třeba upozornit ještě na jednu důležitou skutečnost. Již samotné přijetí zmíněné úpravy voleb nebylo nijak snadnou záležitostí a došlo k němu až po ostrém střetu mezi stranami vládní koalice a opozicí, vedené národní demokracií. Nejprudší spor vzplanul kolem otázky tzv. vázaných kandidátních listin. V tomto směru šlo vlastně jen o pokračování rozporů, které se objevily při jednání o volebním zákonu do obcí (zákon číslo 75/1919 Sb.), který byl přijat v lednu 1919.

S nejobsáhlejší kritikou vázaných kandidátních listin vystoupil hned první den parlamentní debaty o úpravě volebního práva do Národ-

2) Srovnej např. Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu II, 1918-1945, Bratislava 1973, str. 144; L. B i a n o h i, Právne postavenie občana na Slovensku za kapitalizmu, Právnické štúdie XXIII, Bratislava 1977, str. 214.

3) R.N. P o u s t k a, Otázky fašisace zákonodárství buržoazní Československé republiky, Rozpravy Československé akademie věd, ročník 58, sešit 8, Praha 1958, str. 64.

4) Volby kdysi a dnes, Bratislava 1954, str. 30-31 (např. ve volebním kraji pražském I/A, připadalo na jednoho poslance jen necelých 39 tisíc občanů, v kraji Nové Zámky již 64 tisíc a v Užhorodě dokonce přes 78 tisíc).

ního shromáždění vůdce národní demokracie K. Kramář. Namítal především, že vázané listiny přinesou vládu stran a znásilňování voličů. Podle jeho mínění mohl opravdu dělný parlament vzniknout pouze na základě svobodných voleb, tj. nezávislých na politických stranách. Podobná slova pronesl i poslanec národní strany dr. Brabec, který rovněž apeloval na nutnost zachování svobody voliče.⁵⁾

Většina poslanců se však postavila za vládní návrh, který byl obhajován zejména sociálními demokraty jako prostředek ochrany práv celých politických stran proti mínění jednotlivců (dr. Meissner), a rovněž agrárníky, kteří zdůrazňovali, že se poslanec osvobozuje od vlivu místních veličin (dr. Vyškovský) apod.⁶⁾

Skutečná podstata konfliktu netkvěla samozřejmě v tom, že by strany vládní koalice či opozičníci chtěli být skutečnými ochránci demokracie. Odpůrci vázaných listin, tedy především národní demokraté, se oprávněně obávali, že nástup organizovaného proletariátu je zcela smete z tradičních pozic, přičemž výsledky obecních voleb z roku 1919 jim byly nanejvýš výstražným znamením. V duchu konzervativních tradic svojí strany viděli východiško právě v tom, aby byly zachovány silné pozice místních veličin. To ovšem navrhované, resp. vzápětí přijaté úprava volebního práva do parlamentu prakticky vylučovala a významně favorizovala politické strany s pevnou organizační strukturou, jakými byla především sociální demokracie.

Za sociální demokracii vystoupili v parlamentní debatě vesměs představitelé pravice. Jak přiznává i F. Peroutka, hlavním motivem jejich úporného boje za vázané listiny byla obava, že v případě jiných než vázaných kandidátek jejich zástupce prostě voličské masy vyškrtají a nahradí příslušníky levice, kteří měli v tomto období daleko větší vliv v celé straně.⁷⁾

V napjaté atmosféře prvních měsíců roku 1920 byly na 18. dubna vy-psány volby do poslanecké sněmovny a na 25. dubna volby do senátu.⁸⁾

5) Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění Československého číslo 121-145, zápis ze 125. schůze dne 27.2.1920 a 126. schůze dne 28.2.1920; dr. Brabec a národní demokrat dr. Lukavský podali pozměňovací návrh, aby bylo možno v kandidátkách škrtnat nebo panašovat.

6) Tamtéž, srovnej vystoupení sociálního demokrata Stivína a agrárníka dr. Srdínka.

7) F. P e r o u t k a , Budování státu 2-1, Praha 1934, str. 670.

8) Na tomto místě se nemohu detailně zabývat vývojem poměrů v roce 1920, kdy vrcholil boj o charakter republiky. Odkazují zde na specializovanou literaturu, z níž připomínám např. V. H o l á , 1921. Vzpomínky na vznik KSČ, Praha 1962; V. O l i v o v á , Politika Československé buržoasie 1921-1923, Praha 1961; Prosincová generální stávka 1920, Praha 1961; Boj o směr vývoje Československého státu, Praha 1969; L. B i a n c h i , Československá republika ako buržoázno demokratický štát (historický pohľad na vývoj rokov 1918-1938), Právnické štúdie 3/68; F. S i v á k , Opozícia poslancov KSČ na pode buržoázneho parlamentu

Určení tohoto data ovlivnila především představa reformistů, že parlamentní volby přispějí k upevnění moci buržoazie. Marxistická levice totiž chtěla převést celý organizovaný proletariát do III. internacionály, a proto nešla do voleb s vlastní kandidátkou, ale v rámci sociální demokracie. A tak značná část voličů, která byla ještě stále v zajetí představ o tom, že všeobecné, rovné, přímé a tajné volební právo umožní provést pokojnou cestou společenskou přeměnu, dala svoje hlasy sociální demokracii. Stalo se tak ovšem v situaci, kdy tuto jako celek nebylo možno označit za revoluční stranu, takže přišlo mnoho dělnických hlasů na zcela nesprávnou adresu.⁹⁾

Ve volbách kandidovalo do poslanecké sněmovny 22 politických stran a do senátu 17. Pro úplnost je třeba se na okraj zmínit, že volby se nekonalý na celém území republiky. Vyloučena byla tzv. plebiscitní území Těšínska, ve Spiši a Oravě (tj. ta, o nichž byl veden spor s Polskem), dále celá Podkarpatská Ukrajina, okres hlučinský, Vitorazsko a území Valtšic.

Nejsilnější stranou se stala Československá sociální demokracie s 1 590 520 hlasy a 74 mandáty. Po ní následovaly Lidová strana, která dostala 699 728 hlasů a 33 mandátů, dále Republikánská strana československého venkova a domoviny s 603 618 hlasy a 28 místy, Československá strana socialistická dosáhla 500 821 hlasů a 24 poslaneckých mandátů, Národní demokracie získala společně s agrární opozicí 387 552 hlasů a 19 mandátů, Slovenská národná a rolnická strana měla 242 045 hlasů a 12 poslanců, Československá živnostensko obchodnická strana středostavovská 122 812 hlasů a 6 mandátů a konečně Modráčková strana dostala 58 580 hlasů a 3 křesla; ostatní československé strany na vyšly naprázdno.

Z německých politických stran byla bezpečně první opět sociální demokracie s 31 poslanci a po ní následovaly: sdružení Německá volební pospolitosť, které mělo 15 poslanců, Svaz zemědělců (11 mandátů), Německá křesťansko-sociální strana lidová (10 křesel) a Německá demokratická strana svobodomyšlná s 5 mandáty. Zbylé německé strany nezískaly žádné místo.

Posledních deset míst získaly dílem maďarské strany, dílem spojené maďarsko-německé strany.¹⁰⁾ Celkem bylo zvoleno 261 poslanců.

v prvom volebnom období v rokoch 1921-1925 a jej zameranie, Právněhistorické studie 17/73.

9) Dejiny štátu a práva, cit. práce, str. 88-89, 162.

10) Volby do Národného shromáždění v dubnu roku 1920 a všeobecné volby do obecních zastupiteľstev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v červnu 1919 s 10 kartogamy, Československá statistika svazek 1, řada I. (volby, sešit 1.), Praha 1922, str. 19; L. H u b e n á k, Parlamentné volby v buržoaznej CSR, Sociálnělistická akadémia Slovenska, Bratislava 1971, str. 14-15. Další čtyři poslanecké

Volby do senátu, které se konaly týden po volbách do sněmovny, přinesly podobné výsledky. První byla i tentokrát Československá sociální demokracie, která měla 41 míst, druhá Republikánská strana s 19 senátory, o jednoho méně měli lidovci, po 11 národní demokraté a socialisté, živnostníci dosáhli 3 křesel. Z německých stran byla rovněž první sociální demokracie s 16 místy, dále to byl Svaz zemědělců (7 míst), národní strana (6 křesel), křesťanští sociálové 4, národní socialisté a svobodomyšlná strana po 2 a zbylé 2 mandáty dostaly maďarská křesťansko-sociální a rolnická strana, tj. celkem 142 senátorů.

Další 4 mandáty byly rozděleny opět v březnových volbách roku 1924.¹¹⁾

Vláda tzv. rudozelené koalice, která byla na základě volebních výsledků 25. května 1920 sestavena, samozřejmě nemohla splnit naděje, které do ní byly pracujícími vkládány. Naopak - dočasná porážka pracujících v roce 1920 v boji o charakter republiky určila definitivně její buržoazní charakter i celý další vývoj volebního práva do parlamentu. Obecně lze říci, že se zde zcela zřetelně projevovala tendence k stále dalšímu omezování demokracie, resp. zhoršování volebního práva.

První bylo provedeno zákonem číslo 205 Sb. z 15. 10. 1925, kterým se mění řád volení do poslanecké sněmovny ze dne 29. února 1920, č. 123 Sb. z. a n. a zákonem číslo 206 Sb. z téhož dne, kterým se mění některá ustanovení zákona ze dne 29. února 1920, č. 124 Sb. z. a n. o složení a pravomoci senátu.

Buržoazie a reformisté byli vážně znepokojeni možností úspěchu KSČ v parlamentních volbách, které byly vypsány na 15. 11. 1925. Obzvlášť alarmující pro ni byly výsledky obecních voleb z roku 1923, v nichž komunisté - přes perzekuci ze strany buržoazního státu i napadání z řad reformistických stran - získali celkem 23,5 % všech hlasů a stali se tak druhou nejsilnější stranou v obecních zastupitelstvech v celé republice. Před ní byli s 24,2 % hlasů národní demokraté, kdežto např. socialisté měli jen 22,9 %, sociální demokraté 14 %, lidovci 11,4 % a agrárníci dokonce pouhých 3,5 % hlasů.

K nejpodstatnějším změnám volebního práva, provedených uvedenými zákony z roku 1925, náležely tyto: v souvislosti s rozdělením Těšínska mezi Československo a Polsko, byl zrušen těšínský volební kraj a jeho mandáty rozděleny mezi volební kraj pražský a brněnský. Pražský vo-

mandáty byly obsazeny v roce 1921 na základě zákona číslo 234/1920 Sb. o volbách legionářů a v březnu 1924 po volbách na Podkarpatské Ukrajině bylo zvoleno 9 poslanců.

11) Národní shromáždění republiky Československé v prvním desetiletí, Praha 1928, str. 1101.

lební kraj byl rozdělen na kraje A a B. Ztížil se přístup kandidátů do II. kola, kde se nadále přihlíželo jen k hlasům těch stran, které dosáhly alespoň v jednom volebním kraji jednoho mandátu. Měnil se i způsob provádění III. kola tak, aby hlasy malých stran, které se do parlamentu nedostaly, byly přičítány velkým stranám téže národnosti. Dále byla značně zkrácena volební lhůta, strany mohly nyní navrhnout nejvýše tolik kandidátů, kolik činil počet mandátů v daném volebním kraji a nikoli již o třetinu více. K platnosti kandidátní listiny se vyžadoval pro celou republiku podpis 100 voličů daného kraje, což zrušilo předchozí ustanovení, podle něhož se na Slovensku vyžadovalo podpisu 1000 voličů. Konečně bylo stanoveno, že strana, která nedosáhla v žádném volebním kraji ani jednoho mandátu, musela hradit veškeré náklady spojené s rozmnožením kandidátek, kdežto stranám v parlamentě zastoupeným hradil polovinu těchto výloh stát.

Vláda odůvodňovala svůj návrh změn především potřebou uvést do souladu definitivní vymezení hranic s určením volebních obvodů. Dále argumentovala nutností urychlit celé volební řízení, snížit jeho náklady a hlavně zabránit vzniku malých volebních stran, který prý tříští dělnou většinu parlamentu.¹³⁾

V podobném duchu argumentoval i zpravodaj ústavně právního výboru agrárník dr. Bobek v plénu. Za nesprávná označil jednak tvrzení opozice, že by navžená úprava měla narušit zásadu poměrného zastoupení a rovněž názor, že zkrácení volebního řízení bude sloužit jen vládním stranám. Podle jeho mínění se měly pouze odstranit některé nedostatky dosavadní úpravy parlamentních voleb a posílit stabilita Národního shromáždění.

Skutečnost však byla zcela jiná a správně ji vystihl mluvčí KSČ poslanec Burian. Návrh totiž měl především zabránit tvoření malých nekomunistických stran, které by oslabily vládní koalici. Ta počítala s tím, že voliči budou raději podle nové úpravy volit ji než komunisty a pokud by přesto došlo k ustavení malé strany, stejně by prakticky neměla šanci vůbec proniknout do parlamentu a hlasy pro ni odevzdané by byly mrtvé. Vládní strany si tedy chtěli vytvořit umělou hráz a zajistit svoje državy.¹⁴⁾ Proti KSČ bylo namířeno i ustanovení o povin-

12) Citováno podle V. O l i v o v á , Politika československé buržoazie v letech 1921-1923, str. 105 a následující.

13) Tisky poslanecké sněmovny N. S. R. Č. I. volební období, číslo 5133-5300, důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění řád volení do poslanecké sněmovny ze dne 29. února 1920, č. 123 Sb. z. a n., tisk 5272 ze dne 10.7.1925; prakticky shodně bylo argumentováno i ohledně změny zákona o složení a pravomoci senátu (tamtéž, tisk 5275 z 10.7.1925). Ústavní výbor plně akceptoval argumenty vládních návrhů a provedl jen zcela nepatrné změny (tamtéž, tisky 5291 a 5293 z 8.10.1925).

14) Těsnopisecké zprávy poslanecké sněmovny N.S. R. Č. z I. volebního období, číslo 346-379, zápis ze 375. schůze dne 13.10.1925.

ností stran platit náklady na rozmnožení kandidátek v případě, že nezískaly mandát (resp. polovinu těchto nákladů, jestliže tento mandát měly). Vláda totiž počítala s tím, že komunisté, kteří žili jen z příspěvků svých členů, se budou obávat stavět všude kandidátky, neboť takové výlohy by pro ně byly neúměrnou zátěží.

Novela volebního zákona ovšem sledovala i další cíle. Vládě šlo mimo jiné i o zajištění podpory národní demokracie proti oslabení jejích pozic v Praze, kam mohla proniknout Národní strana práce. Ta vznikla na podzim 1925 odštěpením úřednické části od národní demokracie. Proto V. Dyk ve zmíněné parlamentní rozpravě sice varoval před možným negativním dopadem novel ve vlastních řadách koalice, ale vcelku byl právě národně demokratickým tiskem sledován postup legislativních příprav i sám zákon se sympatiemi.¹⁵⁾ Národní demokracie však v této parlamentní debatě znovu připomněla, že ve vhodném okamžiku bude požadovat jednání o odstranění vázaných kandidátních listin.

V listopadových volbách roku 1925, které byly vypsány pro celé území republiky, kandidovalo do poslanecké sněmovny 29 stran a do senátu 23 strany. Poprvé se jich účastnila též KSČ, která přes ostrou perzekuci slavila velký úspěch. (mimo jiné byl proti jejím představitelům vykonstruován špionážní proces a došlo k nařčení z příprav atentátu na Masaryka). Z 41 mandátů (13,14 % hlasů) byla v poslanecké sněmovně druhou nejsilnější stranou, těsně za agrárníky, kteří dostali 45 křesel (13,66 % hlasů). Na dalších místech byly z československých stran lidovci (31 mandátů, 9,73 % hlasů), sociální demokracie (29 mandátů, 8,67 % hlasů), socialistická strana (28 mandátů, 8,57 % hlasů), lidová strana (23 mandátů, 6,88 % hlasů), po 13 křeslech měli živnostníci a národní demokraté.

Z německých stran dostal svaz zemědělců 24 mandátů (8,04 % hlasů), sociální demokracie 17 mandátů (5,79 % hlasů), němečtí křesťanští sociálové 13 mandátů (4,43 % hlasů), 10 křesel měla národní strana a 7 národně socialistická strana dělnická.

Maďarská Krajinská křesťansko-sociální strana byla zastoupena 4 poslanci a o zbylé dva mandáty se podělily Autonomní zemědělský svaz a Polský svazek lidový a dělnický.

V senátu měli agrárníci 23 míst, KSČ 20, lidovci 16, obě reformistické strany po 14, ludáci 12, národní demokraté 7 a živnostníci 6 křesel.

Mezi německými stranami byli první opět agrárníci s 12 mandáty, 9 měli sociální demokraté, 7 křesťanští sociálové, 5 národní strana, 3

15) Srovnej např. Národní listy z 1.-4.7.1925 a 14.10.1925.

národně socialistická strana a 2 Krajská křesťansko-sociální strana.¹⁶⁾

Volební výsledky tedy ukázaly na dvě důležité skutečnosti. Především se zcela zřetelně třídně polarizovaly politické síly a došlo k výraznému potvrzení pozic KSČ a zároveň k značným ztrátám reformistů, zejména sociální demokracie.

Po volbách došlo sice v prosinci 1925 ještě jednou k sestavení vlády, v níž byli zastoupeni i sociální demokraté a socialisté, ale tato koalice měla jen velmi epizodické trvání. Od počátku byla poznamenána rozpory mezi sociálními demokraty a agrárníky a nakonec neshoda o zvýšení obilních cel se stala záminkou pro rozpad vlády. Po půlročním působení druhé úřednické vlády, vedené "osvědčeným" J. Černým, byla v říjnu 1926 sestavena devátá vláda, tentokrát již bez socialistických ministrů.¹⁷⁾

V době jejího působení došlo k jednomu z největších zásahů do demokracie volebního práva. Stalo se tak zákonem číslo 56 Sb. z 8. 4. 1927 o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva, jehož osnova byla ovšem připravena ještě předchozí úřednickou vládou. Tento stručný zákon o pěti paragrafech vyloučil z aktivního i pasivního volebního práva všechny vojáky z povolání a četníky. Aktivního volebního práva zbavil i občany, kteří vykonávali prezenční vojenskou službu apod. (§ 1 zákona 56/1927 Sb.). Formálně bylo toto opatření provedeno tak, že vojáci z povolání nemohli být zapsáni do voličských seznamů po celou dobu činné služby a občanům v základní vojenské službě, ale též např. na cvičeních atd. bylo zakázáno volit.¹⁸⁾

Oficiálním důvodem, kterým vláda obhajovala nutnost přijetí tohoto opatření, byla údajně potřeba chránit kázeň v ozbrojených sborech, která prý byla vážně ohrožena politickými boji, vnášenými v průběhu předvolební kampaně mezi vojsko a četnictvo. Ústavně právní výbor tuto argumentaci zcela převzal a ve svojí zprávě navíc dodal, že účast příslušníků armády ve volbách nalomila její vnitřní poměry, otřásla kázní, duchem a spolehlivostí armády. Vyslovil se dále v tomto smyslu, že převládnutí vlivu určité politické strany v ozbrojených silách by mohlo vést k těžké krizi.¹⁹⁾

16) Volby do poslanecké sněmovny v listopadu 1925, Československá statistika, svazek 31, řada I. (volby, sešit 2), Praha 1926, str. 9.

17) Tato tzv. československo-německá, či občanská koalice, nazývaná též panská vláda, se udržela až do roku 1929. V únoru 1929 došlo sice k ustavení nové vlády, ale z hlediska jejího politického složení, nebyly za celé toto období provedeny větší změny.

18) Podrobnosti k zákonu stanovilo vládní nařízení číslo 67/1927 Sb. z 28. 5. 1927, kterým se provádí zákon o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva.

Vládní koalice však měla zcela jiné důvody, než zachovávat družnost v kasárnách, zabránovat zde hádkám a politickým třenicím, jak to tvrdil zpravodaj ústavně právního výboru agrárník dr. Králík v plénu poslanecké snemovny. Nebezpečný byl zejména stálý vzestup vlivu KSČ mezi mládeží a konkrétně pak mezi vojáky základní služby. Ostatně již po obecních volbách roku 1923 si ministerstvo národní obrany pořídilo údaje o tom, jak volili vojáci a zjistilo, že z 58 250 vojáků hlasovalo pro KSČ v Čechách přes 3,5 tisíce a na Slovensku 4 670, kdežto agrárníci dostali v Čechách jen 818 hlasů a na Slovensku 2 604. Obě reformistické socialistické strany dostaly společně v celé republice jen něco přes osm tisíc hlasů vojáků, národní demokraté pouze 1 170, kdežto samotná KSČ 9 254 atd.²⁰⁾

Velký volební úspěch KSČ v parlamentních volbách roku 1925 byl pro vládní strany již natolik znepokojující, že se rozhodly vojáky a četníky zbavit volebního práva.

Parlamentní diskuse o této otázce byla velmi prudká. Se zásadní kritikou z pozic třídních a skutečně demokratických vystoupili ovšem jen komunističtí poslanci. Č. Hruška zdůraznil, že vláda chce zabránit tomu, aby se vojáci dostali pod vliv KSČ a měli zůstat pouhým nástrojem buržoazie. Upozornil na to, že povoláním určitých ročníků na cvičení může vláda snižovat libovolně počet voličů celkem. Z tohoto důvodu kritizoval návrh i další poslanec KSČ V. Mikulčík, který dodal, že v prvních letech používala buržoazie vojáky bezostyšně k získání radnic, avšak nyní, kdy je pevně u moci, brání svoje pozice omezováním demokracie. Poslanci Kršinsk a Elstner se dotkli zejména faktu, že z vojáků jsou tímto zásahem činění bezprávní občané, přičemž vláda je chce za každou cenu izolovat od jakéhokoliv skutečně pokrokového dění.²¹⁾

Proti návrhu se postavili též představitelé reformistických a so-

19) Tisky poslanecké snemovny N.S.R.Č. z II. volebního období, číslo 561-710, vládní návrh zákona o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva, tisk 561 z 18.6.1926; tamtéž, číslo 711-910, zpráva ústavně právního výboru k vládnímu návrhu (tisk 561) zákona o volebním právu příslušníků branné moci a četnictva, tisk 893 z 10.3.1927; "vědecké" zdůvodnění tohoto opatření podal známý buržoazní teoretik F. Vavřínek, který tvrdil, že důvodem zbavení volebního práva jsou obavy před agitací v kasárnách, kde lze lehce získat vojáky proti důstojníkům. Volební právo však mělo být podle něj zachováno právě důstojníkům, údajně proto, aby mohlo být použito jejich odborných zkušeností (F. V a v ř í n e k, Úvahy o právu volebním, Sborník věd právních a státních, ročník XXVII, Praha 1927, str. 425 a následující).

20) Podle V. O l i v o v á, str. 105 a následující.

21) Těsnopisecké zprávy poslanecké snemovny N.S.R.Č. z II. volebního období, číslo 55-76, zápis ze 69. a 70. schůze ze dne 24. a 29.3.1927; viz též např. úvodník Rovnosti z 20.7.1927; správnost této kritiky se potvrdila v roce 1935, kdy vláda vypsala nástupní termín na cvičení na 2. května a volby na 19. května.

cialistických stran. Jejich argumentace byla opřena o směsici sociální demagogie a nacionalismu, danou tím, že momentálně byly právě v opozici. Jim nevaňilo, že volebního práva budou zbaveny tisíce prostých vojáků v základní službě, ale znovu a znovu zdůrazňovali, že postižen bude především demokraticky smýšlející důstojnický sbor a četnictvo.²²⁾ Reformistickým vůdcům šlo ostatně při odmítání vládního návrhu jen o to, aby vypadali dobře před členskými masami a ostatními pracujícími. Mohli si tento postoj dobře dovolit, protože nebyly členy vládní koalice. Jejich argumentace, která se točila jen kolem jednotlivých paragrafů ústavy, nemohla samozřejmě vládě nijak uškodit a toho si byli dobře vědomi.²³⁾

Jak jinak si lze ostatně vysvětlit to, že jejich závěrečné návrhy nevyzněly v zamítnutí vládní předlohy, ale tak, aby došlo k jejímu přezkoumání, zda neporušuje ústavu, případně, aby byla přijata jako zákon ústavní a konečně, aby se netýkala četnictva. Zásadoví zůstali opět jen komunisté, kteří požadovali, aby o vládním návrhu nebylo jednáno a věc ztažena z pořadu.

Je snad zbytečné zvláště zdůraznit, že za tento návrh se jmenovitě postavily německé koaliční strany, jimž zvláště vyhovovala skutečnost, že v německém pohraničí nebudou moci do nacionalistické politiky zasahovat čeští a slovenští vojáci, kteří by zde byli posádkou.²⁴⁾ V tomto smyslu byl ovšem návrh typickým plodem koalice československých a německých buržoazních stran.

Na první pohled je jasné, že zákon číslo 56/1927 Sb. měl sloužit buržoazii, k ochraně jejích pozic, i za cenu porušení ústavy. Nelze totiž pochybovat o tom, že byl v rozporu s § 9 a 14 ústavy, které stanovily zásadu všeobecnosti volebního práva, stejně jako § 106 ústavy, garantující rovnost občanů. Jasně to formulovalo Rudé právo z 1. 4. 1927, kde bylo konstatováno, že buržoazie odhodí ústavu všude tam, kde se jí stane nepohodlnou.

Pro rozpory mezi agrárníky a lidovci uvnitř vládní koalice došlo k předčasnému rozpuštění parlamentu a vypsání voleb na 27. 10. 1929, stejně jako v roce 1925 zároveň do obou komor. Kl. Gottwald zdůraznil

22) Těsnopisecké zprávy poslanecké sněmovny N.S.R.Č. z II. volebního období, číslo 55-76, zápis ze 66. schůze ze dne 22.3.1927, řeč socialisty poslance Špatného; tamtéž, zápis ze 68. schůze ze dne 23.3.1927, řeč sociálního demokrata poslance Grešla; zápis ze 70. schůze ze dne 29.3.1927, řeč sociálně demokratického poslance dr. Dérera a další.

23) E. P r u ž i n o v á, Z bojů o volební právo vojáků v československé armádě předmnichovské republiky, Historie a vojenství 1/57, str. 70; viz též Rovnost z 30.3.1927 článek Týden vojenských předloh v poslanecké sněmovně, kde je obsažena kritická reakce na vystoupení dr. Dérera.

24) Těsnopisecké zprávy poslanecké sněmovny N.S.R.Č. z II. volebního období, číslo 55-76, zápis ze 70. schůze, řeč poslance Zierhuta.

v této souvislosti, že vláda vypsalala volby náhle a používá těch nejkratších termínů, aby poškodila KSČ. Právil zároveň, že vypsání voleb jasně odráží růst těžkostí buržoazního režimu v Československu.²⁵⁾

Ve volbách do poslanecké sněmovny tentokrát kandidovalo 19 stran a o jednu méně do senátu. Nejsilnější z československých stran zůstali agrárníci se 46 mandáty (14,97 % hlasů), po nich následovala sociální demokracie 39 mandátů (13,03 % hlasů), dále národní socialisté s 32 křesly (10,39 % hlasů), KSČ dostala 30 poslaneckých míst (10,2 % hlasů), lidovci měli 25 mandátů (8,44 % hlasů), luďáci 19 mandátů (5,76 % hlasů), národní demokracie 15 míst (4,87 % hlasů), živnostníci 12 mandátů (3,94 % hlasů) a konečně Liga proti vázaným listinám dostala 3 mandáty (0,96 % hlasů).

Z německých stran se na prvé místo dostala opět sociální demokracie s 21 mandáty (6,86 % hlasů), další bylo Německé volební společenství se 16 mandáty (5,37 % hlasů), 14 mandátů dostala společná kandidátka Německých křesťanských sociálů a živnostníků (4,71 % hlasů), národní socialisté získali 8 mandátů (2,77 % hlasů), o jeden méně měla kandidátka národní strany a sudetoněmeckého zemědělského svazu (2,56 % hlasů) a zbylých 13 křesel dostaly spojené německo-maďarské strany a Volební sdružení polských a židovských stran.

Podobné bylo i pořadí zisku stran ve volbách do senátu: nejsilnější byli i zde z československých stran agrárníci s 24 mandáty, následovala sociální demokracie s 20 křesly, národní socialisté dosáhli 16 míst, o jedno méně měla KSČ. Lidovci dosáhli 13 křesel, luďáci 9, národní demokracie 8, živnostníci 6 a Liga proti vázaným kandidátkám 1.

Obdobně to platilo i o německých stranách, kde první byla sociální demokracie s 11 mandáty, druhé Německé volební společenství s 9 křesly, o jedno méně měla na třetím místě kandidátka křesťanských sociálů a živnostníků, 6 mandátů měly spojené německo maďarské strany a 4 národní socialisté.²⁶⁾

Ve volbách tedy celkově získaly reformistické strany a nejvíce ztratili luďáci, kteří doplatili na svoji předchozí účast ve vládě a politické aféry.²⁷⁾

Komunistická strana klesla sice na čtvrté místo, ale v dané situaci byly i tyto výsledky v zásadě úspěchem. Především byla KSČ i tento-

25) L. H u b e n á k , Komunistická strana Československa v novodobých dějinách Československého státu a práva, Právněhistorické studie 21, Praha 1978, str. 36.

26) Volby do poslanecké sněmovny v říjnu 1929, Československá statistika, svazek 70, řada I. (volby, sešit 4). Praha 1930, str. 9.

27) V. P l e v z a , KSČ a revoluční hnutí na Slovensku 1929-1938, Bratislava 1965, str. 62.

krát vystavena silným útokům jak z řad buržoazních tak i reformistických stran, s jejichž demagogickou a místy přímo hrubou kampaní se dokázala úspěšně vyrovnat.²⁸⁾ Dále bylo třeba masám vysvětlit význam V. sjezdu, což ovšem nebylo v tak krátké době možné. Masy pracujících šly i nadále za bolševickou KSC²⁹⁾ a naděje pravice na úplnou likvidaci komunistického hnutí v Československu se ani zdaleka nesplnily.³⁰⁾

Poslední změnou volebního práva do parlamentu předmnichovské republiky byl zákon číslo 58 Sb. z 11. 4. 1935, kterým se mění a doplňují řády volení do poslanecké sněmovny, senátu, zemských a okresních zastupitelstev a do obcí. K jeho charakteristice lze říci, že byl typickým projevem omezování buržoazní demokracie, oslabování parlamentarizmu, jedním z nástrojů, jimiž chtěla pravice udržet svoji moc. Vláda odůvodnila ovšem svůj návrh tím, že je třeba dbát úspornosti a maximálně koncentrovat volby do všech zastupitelských orgánů, zabránit všem nahodilostem při určování čísel, která byla přidělována jednotlivým kandidátkám a konečně též údajnou péčí o ochranu národnostních menšin. Ústavní výbor, jako ostatně prakticky ve všech předchozích případech, její návrh poslušně schválil s vcelku nepodstatnými doplňky.³¹⁾

K nejpodstatnějším změnám, které přinesla novela, patřily tyto: číslování kandidátních listin se již nedělo losem, ale počtem hlasů, které strana získala v předchozích volbách do poslanecké sněmovny. Rozšířila se možnost podávání alkoholických nápojů v den před volbou a zejména v den konání voleb. Došlo k dalšímu ztížení přístupu do II. kola, protože zde se nadále přihlíželo jen k hlasům té strany, jež dosáhla alespoň v jednom volebním kraji nejméně 20 tisíc a v celém státě 120 tisíc hlasů. Zavedením tohoto tzv. quora se měnilo i III. kolo, v němž se u stran, jež nedostaly ve II. kole hlas, přihlíželo jen ke zbytkům platných hlasů (tj. odečítaly se hlasy, na něž obdržely mandát v I. kole) a nikoli ke všem hlasům jak tomu bylo dosud.

28) Srovnej např. úvodník Dělnického denníku z 30.10.1929 Vzдор teroru a re-negátství masy jdou za komunistickou stranou, článek Pravdy z 26.10.1929 Banky agitují pre sociálfašistov.

29) Viz např. předvolební prohlášení akčního výboru Velké Prahy Dělníci a pracující rolníci Československa! Postavte se k volebnímu boji jako jeden muž za komunistickou stranu! Rudé právo ze 6.10.1929.

30) Srovnej např. Naše doba 2/1929, ročník XXXVIII, komentář k volebním výsledkům v rubrice Rozhledy, šifra eso, str. 91.

31) Tisky poslanecké sněmovny N.S.R.Č. ze III. volebního období, číslo 2760-3000, vládní návrh zákona, kterým se mění a doplňují řády volení do poslanecké sněmovny, senátu, zemských a okresních zastupitelstev, tisk 2907 z 29.3.1935 a zpráva ústavně právního výboru k tomuto návrhu, tisk 2960.

Se zásadní kritikou vládního návrhu vystoupili v parlamentu opět komunističtí poslanci. Poukázali na skutečné příčiny omezování demokracie, k nimž buržoazní vláda přistupuje proto, aby chránila svoje panství, místo, aby se snažila řešit svízelnou hospodářskou situaci a těžké poměry pracujících. Na konkrétních příkladech ukázali, co by bylo třeba učinit ke skutečné ochraně demokracie a zájmů pracujících, pro něž požadovala zajištění práce a sociálních jistot.³²⁾

O tom, v čí prospěch byl návrh dělán, není přirozeně pochyb. Všechny strany vládní koalice totiž očekávaly, že v důsledku trvajících krizových jevů a jejich neschopnosti vyřešit naléhavé zájmy pracujících, dojde ve volbách, které se měly konat již v květnu 1935, k úbytku hlasů. Tomu ovšem chtěly zabránit, byť i za cenu dalšího omezování demokracie.

Proto tedy, aby nic neponechala náhodě, přijala ustanovení o číslování kandidátek vzhledem k minulým volbám, kdy dopadla vcelku dobře,³³⁾ v zájmu získání živnostenské strany, učinila další ústupek jejímu trvalému tlaku o odstranění zákazu podávání alkoholických nápojů v době voleb a konečně v honbě za mandáty, učinila další krok k omezování národnostních menšin, především polské, čímž vyhověla pravicevému Národnímu sjednocení, které bylo proti tomu, aby se quorum u malých národností stanovilo podstatně níže, jak to obsahovalo původní znění vládního návrhu.

Jednání o této předloze mělo ovšem ještě další stránku. Národní sjednocení opět jednou vytáhlo jak v ústavně právním výboru tak později v plénu s požadavkem na odstranění přísně vázaných kandidátních listin.

Ve výboru a znovu v plénu podal poslanec Špaček návrh, aby vláda co nejrychleji předložila návrh zákona, kterým se odstraňují vázané kandidátky. Doporučoval, aby se uplatnil systém tzv. přednostního hlasování, podle něhož by měli voliči mít možnost přidělovat jednotlivým kandidátům jmenovitě svůj hlas, a tak by se určovalo jejich pořadí.

Jeho argumenty podpořil poslanec Ježek, který opakoval staré myšlenky K. Kramáře o tom, že vázané listiny odebírají svobodu voličům i odpovědnost poslanců, protože ti zanikají v rámci stranických kandidátek.³⁴⁾ Jak uvidíme dále, šlo i v tomto případě jen o pokračování

32) Těsnopisecké zprávy senátu N.S.R.Č. z III. volebního období, zápis z 301. schůze ze dne 11.4.1935, řeč poslance Kindla; viz též V. K o p e c k ý, Registrace politických stran, reforma volebního řádu-útoky na volební právo, Rudé právo z 27.2.1935.

33) Agrárníci tvrdili, že tento způsob číslování je spravedlivější, protože prý umožňoval určit důvěru občanů ke každé straně (viz Svoboda z 27.4.1935, článek Kdo je dobrý politik?).

34) Těsnopisecké zprávy poslanecké sněmovny N.S.R.Č. z III. volebního období, číslo 347-373, zápis z 370. schůze ze dne 5.4.1935; není ovšem bez zajímavosti,

demagogické kampaně tohoto ultrareakčního seskupení, které chtělo svým voláním o údajné obraně práv občanů získat hlasy ve volbách.

Na základě této úpravy byly na 19. 5. 1935 vypsané poslední parlamentní volby do obou komor Národního shromáždění v předmnichovské republice.

Situace byla tentokrát obzvláště složitá. V pohraničí hrozivě rostla Henleinova strana, na Slovensku stále otevřeněji vystupoval luďácký fašismus. Mezi českými buržoazními stranami se dopředu draly nejpravicejší síly, které se spojily v Národním sjednocení (Národní demokracie, Národní liga a Národní fronta), s nimiž hledali spojení agrárníci, kteří se zase hodně sblížili s živnostenskou stranou, přičemž v obou posledních politických stranách nebylo jasně převahy pravicové křídlo. To vše se dělo za stále se zhoršující mezinárodní situace, především upevňování expanzivního nacistického režimu v Německu.

Jestliže v předcházejících letech byla KSČ vystavena ostrým útokům ze všech stran, pak v tomto období vlády tzv. silné demokracie, stála mnohokrát prakticky v ilegalitě. Přesto byla silou, která stála nejvytrvaleji za požadavkem obrany skutečné demokracie, aniž by co slevila ze svých třídních pozic. Vyzývala všechny demokratické síly k sjednocení v boji proti fašistické reakci, poukazovala na nebezpečí jejího růstu a důsledně se stavěla za požadavky pracujících mas.³⁵⁾

Do poslanecké sněmovny kandidovalo tentokrát 16 a do senátu 15 politických stran. První byla opět agrární strana se 45 mandáty (14,29 % hlasů), další sociální demokracie 37 mandátů (12,57 % hlasů), KSČ byla třetí s 30 mandáty (10,32 % hlasů), národní socialisté s 28 křesly (9,18 % hlasů), následovala lidová strana 22 mandátů (7,48 % hlasů), Autonomistický blok dostal stejný počet mandátů avšak na 6,68 % hlasů, Národní sjednocení získalo 17 křesel (5,55 % hlasů), stejně jako živnostníci, pro které bylo dáno 5,44 % hlasů a poslední z československých stran byla Národní obec fašistická s 6 mandáty (2,04 % hlasů). Bez mandátu zůstala Národní sjednocení úřednicko-zřizenecké strany a strana dlužníků.

Z německých stran byla suverénně první sudeťská se 44 mandáty (15,18 % hlasů), sociální demokracie měla jen 11 mandátů (3,64 % hlasů), křesťanští sociálové 6 (1,98 % hlasů) a o jeden méně měl země-

³⁵⁾ Ze agrárníci zcela nevyklučovali z taktických důvodů jednání o zrušení vázaných listin, ale hovořili o nutnosti vyčkat příznivé doby (viz např. článek Republikáni nemají vázané kandidátky, Svoboda z 25.4.1935).

³⁵⁾ Srovnej např. Fašistický teror zahajuje volební boj, Rudé právo z 27.4.1935; Fašistická německonacionalistická strana k volbám připuštěna, Rudé právo z 28.4.1935; Všude, kde se objevují fašisté-jednotná fronta, Rudé právo z 18.5.1935.

dělský svaz (1,73 % hlasů). 9 mandátů dostala spojená kandidátka maďarských a německých stran (3,55 % hlasů).

V senátu byla rovněž nejvíce zastoupena republikánská strana, a to 23 senátory, dále to byla opět sociální demokracie s 20 místy a jako třetí KSČ, která měla 16 mandátů. Potom následovala národně socialistická strana 14 křesel, lidovci a Autonomistický blok po 11 senátorech, Národní sjednocení mělo 9 křesel a o jedno méně živnostníci. Naprázdno zde vyšly stejné strany jako ve volbách do poslanecké sněmovny a s nimi i fašisté.

Pokud šlo o německé strany, bylo zde pořadí prakticky stejné, jako v poslaneckých volbách, tj. první sudeťáci (23 křesel), sociální demokracie (6 mandátů) a křesťanští sociálové (3 místa). Zemědělský svaz nedostal žádný mandát.

Spojené maďarsko-německé strany získaly 6 mandátů.³⁶⁾

Třebaže se tedy ještě podařilo odrazit nápor fašistických sil, které se chtěly právě po volbách definitivně dostat k moci, nebyla situace nijak příznivá. Krajně znepokojivý byl zisk henleinovců i českých fašistů. Zároveň ovšem ztráty stran vládní koalice a zisk KSČ jasně dokazovaly, obrat v politickém smýšlení širokých mas, vyslovení důvěry a podpory té síle, která jediná stála důsledně za jejich zájmy.

Vývoj volebního práva do buržoazního parlamentu probíhal ovšem v předmnichovské republice ještě v další rovině. Reformistické a buržoazní strany se pokoušely prosadit buď více méně zásadní změny v technické stránce voleb nebo jen dílčí úpravy některých jeho částí. Společné všem navrhovaným opatřením bylo, že se nikdy nedotkly třídní podstaty buržoazních voleb. Jejich tvůrci buď úzkostlivě dbali toho, aby se celý stávající stranicko politický systém ve skutečnosti ani trochu nezměnil, a nebo se pokoušeli o jeho přeměnu ve fašizující variantu. Skutečným motivem jejich vypracování byla vesměs honba za získáním politické popularity, což zvláště zřetelně vystoupilo v souvislosti s těmi návrhy, které byly podávány těsně před volbami.

Snad nejdiskutovanějším institutem volebního práva předmnichovské republiky se staly tzv. přísně vázané kandidátní listiny. Šlo o princip, podle něhož musel volič hlasovat pro určitou kandidátku, aniž mohl cokoli měnit na jejím složení a pořadí navržených osob či sám v průběhu volebního aktu navrhnout jiné kandidáty.

O některých výhradách, které byly proti tomuto systému na půdě

³⁶⁾ Československá statistika, svazek 134, řada I., (volby, sešit 5), Praha 1936, str. 9.

parlamentu vzneseny, byla již řeč. Kromě toho však bylo v průběhu 20. a 30. let vypracováno i několik podrobných variant takového volebního řádu, který v té či oné míře připouštěl volné kandidátky. Jejich tvůrci byli jednak ideologové reformistické národně socialistické strany, jednak představitelé nejreakčnějších československých politických stran 30. let.

První z těchto návrhů byl podán senátorem Krouským a skupinou dalších socialistických senátorů na změnu zákona ze dne 29. 2. 1920 č. 123 Sb. z. a n. (řád volení do poslanecké sněmovny).³⁷⁾

O. Krouský ovšem hned v úvodu návrhu zdůraznil, že mu nejde o úplné zrušení vázaných listin, protože tento zásah by mohl mít údajně povážlivé důsledky především v podobě dekapitace vůdců. Podle jeho mínění bylo toliko třeba nahradit stávající vícejmenný systém jednojmenným. § 40 odst. 1 návrhu to vyjádřil ustanovením, že volič smí odevzdat hlasovací lístek jen pro jméno jednoho kandidáta, který však byl navržen některou z volebních stran a dále, podle § 47 odst. 1 návrhu měli dostat mandáty, které ovšem byly volební komisí přikázány straně, ti kandidáti, kteří získali v rámci volebního okresu největší množství hlasů. Na rozdíl od stávající úpravy se tedy rozhodujícími jednotkami stávaly volební okresy.

Další mandáty měly již být rozdělovány vzhledem k volebním výsledkům ve volebních krajích, resp. celé republice. Dekapitaci vůdců se mělo zabránit tím, že strany by svoje vedoucí osobnosti kandidovaly v okresech, v nichž měly tradiční pozice, přičemž navíc II. a III. kolo se mělo dít na základě přísně vázaných listin.

Návrh konečně počítal s třemi variantami přidělování zbylých křesel. Prvé dvě se příliš nelišily od platné úpravy. Podle třetí neměli být voleni náhradníci, ale na uprázdněné místo provést doplňovací volby, a to podle zásady absolutní většiny (§ 56 návrhu).³⁸⁾

Prakticky stejná úprava byla navržena i ohledně voleb do senátu.

Tento návrh nebyl vůbec na půdě parlamentu projednán, a proto podali národní socialisté v roce 1929 další. Šlo o návrh poslance I. Hrušovského a druhů na změnu zákona ze dne 29. 2. 1920 číslo 123 Sb. z. a n. (řád volení do poslanecké sněmovny), ve znění novely z 15. 10. 1925 číslo 205 Sb. z. a n.³⁹⁾ V podstatě zde byl zcela opsán návrh O. Krouského, tj. zdůrazňovalo se hledání cesty k užšímu sepejetí

37) Tisky senátu N.S.R.Č. z I. volebního období, číslo 2191-2268, tisk 2206 z 29.2.1925.

38) Svůj návrh vydal O. Krouský ještě ve zvláštní brožuře Volební reforma bez vázaných kandidátních listin, Praha 1925.

39) Tisky poslanecké sněmovny N.S.R.Č. ze III. volebního období, číslo 1-140, tisk 84 z 12.12.1929.

mezi poslanci, resp. kandidáty a voliči, a to kompromisem mezi vázanými a volnými kandidátkami.

Ani tentokrát nechtěli navrhovatelé nějaké převratné změny. Byly dokonce loajální k trendům nastoleným vládní koalicí, když např. podle § 51 osnovy se nemělo ve II. kole přihlížet k hlasům těch stran, které nedostaly při prvním dělení žádný mandát, což bylo již součástí platné úpravy.

Na rozdíl od návrhu podaného v senátě se však již tentokrát neuvažovalo o volbě náhradníků, ale jen o doplňovacích volbách, které měly podle jejich mínění lépe zjistit skutečné postoje voličů a chránit poslance před neuváženým odvoláním vedením stran.

Současně byl národními socialisty podán stejný návrh i v senátě, a to V. Klofáčem, dr. A. Milotou, dr. F. Veselým, R. Pánkem a společníky, aby byl vydán zákon o složení a pravomoci senátu a řádu volení do senátu.⁴⁰⁾

Důvody, kterými byla tato osnova provázena, se nelišily od předchozích. Opět se hovořilo o trvajícím odporu veřejnosti k vázaným listinám, které znemožňovaly voliči aktivně zasahovat do procesu navrhování kandidátů, určování jejich pořadí atd. Jinak navrhovatelé se odvolávali na projekt z roku 1925 s těmito odchylkami: reformovány měly být jen volby do senátu údajně s tím, že se z něj takto stane dělnější orgán.

Druhou změnou měla být možnost, aby volič škrtnl řadové číslo, přidělené volební komisí straně a místo něj vepsat jiné. V I. kole měl být zvolen i kandidát strany, jejíž číslo bylo škrtnuto, ale v dalším se měl tento hlas počítat pro stranu, jejíž číslo bylo vepsáno. Tím chtěli navrhovatelé čelit rozporu vznikajícímu tím, že volič chtěl někdy vybrat určitou osobu, ale nikoli stranu, která ho navrhovala, a tak napomáhat k zajištění vyjádření údajně skutečného mínění.

Ani v tomto případě však k projednání uvedených návrhů nedošlo.

Svoje stanovisko se socialisté snažili prosadit i mimo parlament. Např. na stránkách tiskového orgánu jejich strany psal V. Klofáč o nutnosti nahradit systém vázaných listin, který preferuje široké lokty, plodí malicherné osobní spory a činí z voličů naproste nuly úpravou, kterou navrhovali poslanci a senátoři jeho strany.⁴¹⁾

V roce 1933 vydal O. Krouský obsáhlou brožuru, v níž sledoval naznačený problém v zákonodárství různých zemí a opět hovořoval pro přijetí svého návrhu. Tentokrát jej nazval soustavou tzv. horizontálních

40) Tisky senátu N.S.R.Č. ze III. volebního období, číslo 1-140, tisk 6 z 12. 12. 1929.

41) České slovo z 1.10.1929 a ze 4.12.1932.

listin, již měl být nalezen kompromis mezi volbami jednotlivců podle zásady většinové a poměrného zastoupení.⁴²⁾ Stejně tak, jako v předchozích případech ovšem ihned ubezpečoval, že se nijak nechce dotknout stávajícího stranického systému. Vždyť, jak sám výslovně podtrhoval, hlas měl být sice odevzdáván pro určitého kandidáta, ale takového, kterého navrhla jeho strana, tedy vlastně pro danou stranu.

V této souvislosti kritizoval novelu obecního řádu z roku 1933, která umožňovala odevzdat tzv. přední hlas pro některého z kandidátů za to, že nebyla dosti důsledná a nedávala voličům skutečnou svobodu rozhodování, protože první z kandidátů uvedený na listině byl vždy zvolen.

V roce 1934 je možno pozorovat další výrazný posun. O. Krouský vypracoval společně s J. Klimentem návrh, který již neměl být kompromisem, ale přímo odstranil listinový systém vůbec.⁴³⁾

Podle této soustavy, jejímž vzorem byla úprava irská, mohl být kandidátem každý, kdo složil předepsanou kauci, tj. 5 000 korun a získal pro svoji kandidaturu potřebný počet podpisů (nejméně stovky voličů).

Všichni kandidáti měli být uvedeni na jednom lístku a volič měl ke každému jménu uvést číslici určující, v jakém pořadí si přeje, aby byli zvoleni. Poslancem se měl stát kandidát, který získal nejvíce tzv. přednostních hlasů.

Volební komise neměly být podle tohoto návrhu sestavovány politickými stranami, ale státními orgány, dílem z řad členů místní správy (např. starosta měl předsedat místní volební komisi, kterou mělo volit obecní zastupitelstvo), dílem ze státních úředníků.

V tomto případě nebyla reforma prosazována přímo socialistickou stranou, která se stala členem koalice a ztratila přirozeně o opoziční postoje zájem, nýbrž zvláštní organizací Společností pro svobodné volby. Její založení bylo odůvodňováno potřebou boje proti stranické oligarchii a nutností osvobodit voliče z jejího područí.⁴⁴⁾

I zde se však zdůrazňovalo, že členům organizace nejde o zrušení stran vůbec, ale o likvidaci všemoci vedení a demokratizaci jejich vnitřního života. Ozdravění veřejných poměrů měla napomoci právě zavedení zmíněného jednojmenného přenosového hlasování, v němž na místo

42) O. K r o u s k ý, Volební reforma, zvláštní otisky z knihovny Národního obrození, Praha 1933, str. 22.

43) O. K r o u s k ý, - J. K l i m e n t, Návrh volebního řádu podle soustavy jednojmenného přenosového hlasování, Demokratický střed 26-27, ročník XII (zvláštní otisk), Praha 1934.

44) O. K r o u s k ý - J. K l i m e n t, Společnost pro svobodné volby (brožura neměla číslované strany, nebyl uveden rok ani místo vydání).

mrtvých kandidátek měli vystupovat živí kandidáti. Předpokládalo se, že nebudou voleni náhradníci, ale vždy dojde k doplňovací volbě.

Aniž bych chtěl předbíhat celkovému hodnocení, je třeba již na tomto místě upozornit na zásadní nedůslednost návrhu. Jeho tvůrci sami přiznávali, že nejvíce kandidátů budou zřejmě navrhnout opět politické strany a pro II. a III. kolo předpokládali, že mandáty budou děleny na základě listin, které pro tento účel předloží opět strany. Jinak řečeno to, proti čemu brojili, tj. nadvládě stran, v praxi nemohl prosazovaný projekt nijak narušit.

Jejich kredo ostatně jasně plynulo ze závěrečného ubezpečení, že navrhovaná změna se v žádném případě nechce dotknout našeho plitického zřízení.

Není ovšem bez zajímavosti, že poslední návrh měl v mnohém velmi blízko koncepcím ultrareakčních proudů, reprezentovaných Ligou proti vázaným listinám či Národním sjednocením.

Návrhy socialistické strany a jejích ideologů ovšem nesměřovaly ke skutečným změnám stávajícího politického, tím spíše již společenského řádu. To ostatně plynulo i z jejich stále platného programu z roku 1918, v němž akceptovali stávající sociální řád, odvolávali se na abstraktní ideje demokracie a spravedlnosti apod. Stavěli přitom jisté mlhavé požadavky účelného uspořádání státní moci, která měla zajistit vůli národní společnosti. Zároveň se ovšem ihned vyslovili proti převzetí vlastnictví výrobních prostředků ze soukromého vlastnictví, údajně proto, že by se tak omezila suverenita národa.⁴⁵⁾

V tomto směru se tedy jednalo o jasně reformistickou koncepci, kterou chtěly postavit proti silícím marxistickým proudům v dělnickém hnutí. A je třeba zdůraznit, že v průběhu dalších let tato orientace se ještě dále prohlubovala.

V polovině 20. let se národní socialisté dostali do vnitřní krize, která byla odrazem hluboké krize celé tehdejší československé politiky, v níž se stále jasněji projevovaly reakční a posléze fašizující tendence. Uvnitř strany se vykrystalizovalo silně pravicové křídlo, reprezentované zejména Stříbrným, Trnobranským, Schwarzem a dalšími, které se pokoušelo na sebe strhnout vedoucí pozice ve straně.

V této situaci muselo vedení národně socialistické strany rychle předložit nějaké návrhy, které by přilákaly voliče a zároveň představovaly alterantivu proti skupině Stříbrného.⁴⁶⁾

45) Podle J. H a r n a , Kritika ideologie a programu českého národního socialismu, studie ČSAV č. 1., Praha 1978, str. 60-61.

46) Řadu zajímavých údajů o tomto vnitrostranickém boji uvádí J. Harna v článku Krize československého národního socialismu a brněnský sjezd strany národně socialistické v roce 1929, Časopis Matice moravské, ročník XCI, 3-4/72, str. 243; typickým příkladem této situace byl článek P. K a h á n k a , Od volebního řádu až k diktatuře, České slovo ze 14.3.1926.

O tom, že zmíněné návrhy na reformu volebního práva byly vždy jen plodem okamžité situace a nikoli snad součástí dlouhodobé orientace strany svědčí mimo jiné i to, že se nikdy nestaly součástí jejího programu, ačkoli od roku 1924 do roku 1931 na něm socialisté pracovali. Do očí bijící je rovněž fakt, že požadavky na změny ve volebním právu byly vždy vytaženy v souvislosti s parlamentními či jinými volbami, resp. jednáními o sestavení vlády, jako prostředek případného nátlaku.⁴⁷⁾ Národní socialisté si byli ostatně dobře vědomi, že jejich návrhy nemohou projít ať je podávali jako strana opoziční či člen vládní koalice, pokud k tomu nebudou mít podporu většiny.

Ostatně v průběhu 30. let již k podání oficiálního návrhu v parlamentu nedošlo a občasné poznámky v tisku sloužily jednak jako určitý ventil, v němž si vybíjeli ambice různí členové vedení, jednak, jak bylo již naznačeno, jako prostředek nátlaku na vládu, v níž ostatně národní socialisté měli trvale svoje zástupce. Navíc přirozeně hlasovali národně socialističtí poslanci v 30. letech pro všechny vládní návrhy, i když se jimi přísně vázané kandidátky neodstranovaly. Ostatně ve vedení strany se již o vypracování alternativy k stávajícímu volebnímu systému přestalo brzy vůbec hovořit a naopak, zcela loajálně byly podporovány vládní návrhy.⁴⁸⁾

Na počátku 30. let začaly hrát v politickém životě Československé republiky stále významnější roli ultrareakční, fašisující nebo přímo fašistické organizace a strany, podporované pravicovými křídly buržoazních stran. K dosažení svých cílů, tj. nastolení své diktatury v Československu,⁴⁹⁾ používaly demagogické propagandy, opírající se o vyhraněné nacionalistické hesla, útočný antikomunismus a mimo jiné i o volání o potřebě ochrany demokracie proti nadvládě stran.

47) Je rovněž typické, že v této době vždy nápadně oživila diskuse o této otázce na stránkách jejich tisku, kde otiskovali i příspěvky členů jiných stran, pokud se shodovaly s jejich (srovnej např. V. J o a c h i m , Demokracie stále dokonalejší, Nová doba 2/33; B. B a x a , Volební řád do Národního shromáždění republiky Československé, Naše doba 1925; J. K l i m e n t , Beati possidentes se zajišťují, Demokratický střed 24/33).

48) Dr. Franke se např. v jednání předsednictva strany v dubnu 1933 pochvalně vyslovil o předloze novely volebního řádu do obcí, aniž by jí vyčetl, že by byla v nějakém směru nedostatečná a o rok později, v červnu 1934, schválil linii vlády, která chtěla postupně reformovat volební řády ta, aby zamezila růstu počtu stran a posílila pozice stávající koalice (M. L e t á k , V osídlech zrady, Dokumenty 1933-1938, str. 91, 116-117, Praha 1965). Velmi zřetelně se tento trend projevil v souvislosti s parlamentními volbami v roce 1935, kdy se národní socialisté plně přihlásili k politice dosavadní vládní koalice a projevíli vůli setrvat v této linii po volbách (České slovo z 18.4.1935, článek Koalice společně do voleb); obdobné prohlášení vydali ostatně též argárníci (Svoboda z 31.3.1935, článek Práci zmáháme zlou situací).

49) V. F i c , Česká krajně nacionalistická pravice na Moravě a pokus o vytvoření Národního sjednocení (1931-1935), Časopis Matice moravské 3-4, XCVI, 1977.

Významným představitelem těchto proudů se stala Národní liga, která vznikla v roce 1927, po vyloučení J. Stříbrného ze socialistické strany.⁵⁰⁾

Národní liga neměla, což je jevem typickým pro tento druh maloburžoazních reakčních hnutí, svůj skutečný pozitivní program. O to více bylo zdůrazňováno, co se snaží odstranit, totiž stranickou oligarchii, spoutanost voličů i poslanců.⁵¹⁾

Svoje požadavky na reformu volebního systému zformulovali v podobě návrhů poslanců J. Stříbrného, dr. K. Perglera, R. Gajdy a druhů na vydání zákona o řádu volení do poslanecké sněmovny;⁵²⁾ o jeho charakteru napovídá mnoho již to, že jej podepsali mimo jiné i J. Tiso a A. Hlinka.

Vypracováním návrhu byl pověřen F. Schwarz,⁵³⁾ který vyšel z kritiky stávajícího politického systému, jehož hlavní nedostatek viděl ve všemocí politických stran, především jejich vedení. Aniž by odlišil pokrokové a reakční strany, jednoznačně zdůrazňoval, že toliko stranické vedení určuje jak směr činnosti strany, tak i kdo se stane jejím zástupcem v parlamentu a zda jím zůstane. Odmítal možnost jakékoli účasti voličů na sestavování programů stran a jejich realizaci.⁵⁴⁾

Nápravu poměrů spatřoval v radikální změně celého volebního systému, v odstranění jakékoli vázanosti, tedy včetně variant škrtnutí nebo panašování.

Připomněl zároveň, že boj proti vázaným listinám měl u nás již svoje tradice. Odvolával se na některé svoje akce ještě v rámci socialistické strany, ale za vzor kladl především iniciativu Československé obce legionářské a K. Kramáře, resp. národní demokracie.⁵⁵⁾

Liga proti vázaným listinám, prohlašoval v závěru obecné části, vyhlásila boj každé vázanosti a nechce žádné kompromisy. Chce zajistit

50) Stříbrného strana nesla původně název Slovanská strana národně socialistická, v roce 1929 byla přejmenována na stranu Radikální a o rok později Národní ligu. Známá je též pod názvem Liga proti vázaným kandidátním listinám, pod nímž vystoupila v parlamentních volbách v roce 1929 (K. M y š á k, Československá republika 1918.1939, Praha 1947, str. 79).

51) Program Ligy viz např. Národní shromáždění ve druhém desetiletí (1928-1938), Praha 1938, str. 80-81.

52) Tisky poslanecké sněmovny N.S.R.Č. ze III. volebního období, číslo 141-250, tisk z 24.1.1930.

53) F. Schwarz publikoval návrh v brožuře Poměrné zastoupení bez vší vázanosti (místo ani rok vydání neuvedeny); přehledně tento program uveden též v předvolebním letáku F. S c h w a r z e, Proč a jak osvobodíme stát a národ od politického kořistnictví stran?

54) F. S c h w a r z, Poměrné zastoupení ..., str. 5-10.

55) Tamtéž, str. 20-23; srovnej např. články O závazné kandidátní listiny, Národní listy ze 4.7.1925 (šifra V. D.); Novelizace volebního řádu pro N. S., Národní listy z 12.7.1925.

voličům naprosto svobodnou volbu koho sami chtějí a dále, že o tom, kdo bude poslancem, rozhodne jedině jejich vůle, tj. počet odevzdaných hlasů pro určitého kandidáta.⁵⁶⁾

Základní podmínky aktivního a pasivního volebního práva se od stávající úpravy odlišovat neměly, stejně jako systém volebních orgánů.

Jinak však měla být řešena otázka kandidování. Ve smyslu § 29 návrhu mohl předložit písemné prohlášení samostatné kandidatury každý, kdo měl pasivní volební právo. K tomu se nepožadoval ani podpis stávoličů. Kandidáti mohli vystupovat buď samostatně nebo v rámci skupiny spojených kandidatur, a to buď pro celé volby nebo jen pro II. kolo. Kandidovat však mohly i politické strany.

Přípravné řízení volební vycházelo rovněž z platné úpravy včetně ustanovení o tom, že ten, kdo nedosáhl ani jednoho mandátu, má hradit celé náklady na rozmnožení kandidátních listin (§ 29 návrhu).

Při volbách mohl volič hlasovat buď pro některou z navržených kandidátek nebo vyplnit bílý lístek jménem osoby, kterou si přeje volit, a která nepodala oficiální kandidátku (§ 40 návrhu).

Mandáty byly rozdělovány podle poměrného systému, a to v prvním kole ve volebních krajích, v dalších v rámci celé republiky. Do II. a III. kola však postupovaly jen ty strany, resp. sdružení, které již získaly alespoň jeden mandát.

Další zásadní změnou proti platné úpravě, ale i národním socialistickým návrhům bylo, že každý mohl kandidovat i v několika volebních okresech v témže volebním kraji s odůvodněním, že jen na této úrovni může samostatný kandidát, tj. nepodporovaný nějakou stranou, mít naději na získání potřebného počtu hlasů.

Společně s tímto návrhem byl podán další, na změnu zákona o složení a pravomoci senátu, který prakticky opakoval uvedené zásady s tím, že se počítalo se zvláštní úpravou techniky voleb v případech, že by se konaly zároveň do obou komor Národního shromáždění.

Není nijak překvapující, že Národní liga vstoupila v roce 1935 do seskupení nejreakčnějších nacionalistických sil Národního sjednocení, kde se setkala s národní demokracií, Marešovou Národní frontou a dalšími menšími, otevřeně fašistickými skupinkami. Program této nové strany, přijatý na jejím I. sjezdu, konaném 19. a 20. 6. 1937 v Praze se plně hlásil k těm argumentům, které jsme našli v návrhu ligy z roku 1930.

Charakteristický pro něj byl ostrý antikomunismus a demagogické zdůrazňování péče o ochranu demokracie.⁵⁷⁾ Tohoto cíle mělo být dosa-

56) F. S c h w a r z , Poměrné zastoupení ..., str. 25.

57) Programová usnesení I. sjezdu Národního sjednocení, Praha 1937, str. 4.

ženo mimo jiné odstraněním vázaných listin a stávajícího systému politických stran. Podle jejich mínění, snižovaly vázané kandidátky politickou i lidskou důstojnost poslanců a úroveň celého parlamentu. Dožadovali se zároveň zdůraznění osobní odpovědnosti jednotlivých volených zástupců lidu a zajištění jejich skutečné samostatnosti.⁵⁸⁾

Návrhy krajní pravice směřovaly zdánlivě k radikální změně tehdejšího volebního i stranického systému, hovořily o nutnosti ochrany demokracie a národních zájmů před všemi silami, které se je snaží zničit. Skutečnost jejich praktické politiky byla ovšem zcela protikladná.

Na jedné straně sice brojili proti politickým stranám, ale svoje požadavky prosazovali právě jejich prostřednictvím a dokonce si k tomu účelu zakládali nové strany. Volali po ochraně demokracie za situace, kdy si od roku 1935 vytvářelo Národní sjednocení svoje Šedé legie, organizované podle vzoru nacistických SA a SS.⁵⁹⁾ Do popředí kladli potřebu vypořádat se radikálně s německou menšinou, což však na druhou stranu nevedilo, aby se jejich člen F. Ježek nestal v březnu 1938 členem vlády, v níž byli v tomto okamžiku ještě tři němečtí ministři atd.

Je přitom zřejmé, že ani Národní lize ani pozdějšímu Národnímu sjednocení nešlo o likvidaci všech politických stran, ale jen těch, které jim bránily ve vzestupu, tj. především KSČ. Bylo jim totiž jasné, že jde o jedinou sílu, která je schopna se skutečně důsledně a organizovaně postavit proti jejich fašistickým útokům. To se ostatně ukázalo v období tzv. II. republiky a systému jejich stran.

Pokud jde o Stříbrného návrh, byly jeho cíle v souladu s naznačenými tendencemi a v rozporu s jeho odůvodněním. Atomizace politického života měla zajistit fašistickým skupinkám, které byly roztříštěny, snadnější pronikání do zastupitelských sborů, než tomu bylo za stávající úpravy.

To byl též i základní motiv všech návrhů pravice. Sympatie, které choval Stříbrný a jeho skupina k fašismu již koncem 20. let, byly zcela nepochybně prokázány. A je zcela logické, že chtěl vytvořit obdobný režim i u nás, třebaže se sám vždy rozhorleně bránil každému narázení se styků s fašisty. Zároveň ovšem přivítal na zakládajícím sjedzu Radikální strany v roce 1929 delegaci národní obce fašistické a v témže roce s touto stranou šel společně do voleb s programem proti boje vázaným listinám.⁶⁰⁾

58) Tamtéž, str. 13; viz též F. H o d a ě , Deset úkolů Národního sjednocení ní Praha (neuvedeno), str. 12-13.

59) V. F i c , cit. práce.

60) Viz J. H a r n a , Krize československého ..., str. 243, 254.

Nijak rovněž nepřekvapuje to, že za svůj domácí vzor si zvolila celá jeho skupina K. Kramáře, jehož útočný nacionalismus, antikomunismus a konzervativnost byly všeobecně známé. Jeho ideji se též dovolávali v tažení za reformu volebního práva.⁶¹⁾

Nelze jistě popírat i další důvod jejich akcí. Stříbrný totiž cítil, že jeho strana, ať se již jmenovala v dané době jakkoli, nemá žádnou masovou podporu. Proto se snažil všemi prostředky na sebe upoutat pozornost, k čemuž využíval nejen velmi nevybíravých forem žurnalistiky (jeho Večerní list, Šejdrem a další byly přímo proslulé hrubostí formulací a demagogickou útočností), ale právě i parlamentního fóra.

Reformisté i krajní pravice si sice skutečně vybrali jedno z nejslabších míst volebního systému předmnichovské republiky, který nepochybně zajišťoval vládu stran a činil poslance plně závislé na stranách, které je kandidovaly. Jejich návrhy však nemohly být onou variantou, která by představovala skutečné východisko.⁶²⁾

Tím se mohly stát pouze myšlenky komunistické strany, které, jak jsme viděli, usilovala všemi prostředky o zachování co nejširšího, demokratického volebního práva. Svoje stanoviska formulovala KSČ většinou v praktické politické práci, především v průběhu voleb, kdy poukazovala na reakční snahy pravice a bojovala za zájmy pracujících.⁶³⁾

Charakteristické rozdíly mezi postojem KSČ a ostatních stran se projevily např. ve 30. letech v souvislosti s diskusí o novém uspořádání správy. Proti reformistům i pravičákům, kteří hořlali využít této příležitosti k prosazení svých úzkých stranických zájmů, navrhovali komunisté takové změny, které skutečně mohly přinést zlepšení poměrů. Především chtěli zlepšit životní postavení pracujících nečeských národností, což by vytvořilo reálnou základnu v boji proti fašistické demagogii. Pokud jde o samotné volby, žádali, aby si zemská zastupitelstva ze svého středu ustavovala předsedu a konečně požadovali rozšíření působnosti zastupitelských sborů.⁶⁴⁾

Tehdejší vládnoucí politická garnitura buržoazie a reformistů však

61) Příkladem byl článek F. Ježka o správní reformě z roku 1927 a úpravě volebního práva, jejíž praktická realizace se zdála reakci nedostatečná (Národní listy z 31.7.1935).

62) Oprávněnou kritickou reakcí se proto stal např. článek Sociálfašisti navrhuje fašistický volební pořádek, Pravda z 20.12.1929.

63) Srovnej např. Svoboda voleb pro fašisty, Rudé právo z 1.3.1935; Kl. G o t t w a l d, O linii naší volební kampaně, Rudé právo z 25.9.1929; Zpráva o zasedání ÚV naší strany ve dnech 3. a 4. října, Rudé právo ze 6.10.1929 a další.

64) Dejiny štátu a práva ..., str. 305-307.

nebyla ochotna ani schopna k takovému pozitivnímu řešení. Zůstala raději věrná svým třídně mocenským zájmům, které vždy stavěla nad skutečné potřeby národa a uchýlovala se k protidemokratickým opatřením všude tam, kde se jí to jevilo vhodné. Katastrofa, do níž stát a jeho lid přivedla, byla nakonec jen logickým vyústěním této politiky. Avšak zkušenosti, které získaly pokrokové síly vedené KSČ v boji proti ní mohly být bezprostředně využity v osvobozené republice v jejich zápasu za socialistickou budoucnost.

DAS WAHLRECHT IN DAS PARLAMENT DER REPUBLIK VOR DEM MÜNCHENER DIKTAT UND EINIGE VERSUCHE MIT SEINER REFORMIERUNG

Katarina Závacká
Pavel Mates

Resümee

Die Grundlagen des Wahlrechtes in das Parlament der bürgerlichen Tschechoslowakei wurden im Jahre 1920 angenommen. Obgleich es sich um eine demokratischere Regelung als in der Zeit der österreichisch-ungarischen Monarchie handelte (das Wahlrecht war formell allgemein, gleich, direkt, mit geheimer Abstimmung und verhältnismässiger Mandatsverteilung), traten hier von Anfang an zahlreiche Beschränkungen auf, die von der Beschränktheit der bürgerlichen Demokratie an sich zeugten, die vor allem die werktätigen Klassen ungünstig traf.

In den weiteren Jahren zeigte sich ein Trend zur systematischen Verschlechterung des Wahlrechtes. Auf dem Umweg über verschiedene Massnahmen festigten die bürgerlichen und reformistischen Parteien ihre Positionen, und zwar auf Kosten der Demokratie. Einzige konsequente Verfechterin der Einhaltung des demokratischen Charakters des Wahlrechtes war während der ganzen Epoche der Republik vor München die KPTsch.

Abgesehen von Regierungsentwürfen für eine Änderung des Wahlrechtes wurden seit der Mitte der zwanziger Jahre von den reformistischen und ultrarechten Parteien verschiedenartige Vorschläge zur Änderung des Wahlrechtes eingebracht. Ihre Autoren wollten dadurch Popularität bei den Wahlen erlangen, entwickelten Druck auf die Regierungskoalition, beziehungsweise erledigten so innerparteiliche und zwischenparteiliche Streitigkeiten, ohne am Schutz der Demokratie wirklich interessiert gewesen zu sein. Hierbei ist charakteristisch, dass sie nie über den Rahmen der bestehenden Gesellschaftsordnung hinausgingen und dass ihre Anregungen in Wirklichkeit nichts an den existierenden Verhältnissen ändern konnten.